

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Любомир Ников Попов

за дисертационния труд на Ивелина Дянкова Михова на тема:

Специфика на миграционните процеси в България

за присъждане на образователната и научна степен „ДОКТОР“ по
Професионално направление: 1.2. Педагогика, област на висше
образование: 1. Педагогически науки

1. Биографични данни за докторанта.

Докторант Ивелина Дянкова Михова е родена през 1974 г. в гр. Шумен. През 1997 г. завършва висше образование в Софийски университет, специалност История с втора специалност „Старогръцки език и литература“. През 1998 г. е хоноруван асистент по История на Византия в ШУ. През 2016 г. е зачислена като докторант задочна форма на обучение в Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“, Педагогически факултет, катедра „Социална и специална педагогика“. От 1999 г. работи в структурите на МВР (инспектор по превенция и регионален говорител на Регионална дирекция на вътрешните работи – Шумен – 1999 – 2004 г.; от 2014 до сега инспектор и началник на сектор „Миграция“, Областна дирекция на МВР – Бургас). Владее руски и английски език. Притежава организационни, комуникативни и компютърни умения.

Специално следва да се подчертае, че г-жа Ивелина Михова работи повече от 17 години по въпросите, свързани с режима на влизане, пребиваване и напускане на страната от чужденци и граждани на ЕС, извършва дейности, свързани с пряко вземане на решения относно постъпилите искания от чуждите граждани за разрешаване на пребиваване в Р България, както и прилагането на механизми за връщането на лица, останали незаконно в страната. Ето защо считам, че досегашната учебна и професионална реализация на г-жа Ивелина Михова е изключително благоприятен фактор за разработване на дисертационен труд с такава тематика.

2. Структура и съдържателен анализ на дисертационния труд.

Дисертацията е структурирана във Въведение, три глави, Заключение, Литература и Приложения, с общ обем от 369 страници (331 без Приложенията).

Във **Въведение** авторът анализира накратко феномена *миграция* в исторически план, както и класическите причини, които го предизвикват, като например природни катаклизми, военни инвазии или развитието на

пазарните отношения, прилагайки разнообразни статистически данни и илюстрации. Тук е предложена и постановъчната част на труда.

В Първа глава: АНАЛИЗ НА ИЗУЧАВАНИЯ ПРОБЛЕМ В ЛИТЕРАТУРАТА, докторантът представя научно-теоретичния и правно-нормативния статус на проблема в определена логика.

В началото той разкрива съдържанието на редица работни понятия, свързани с темата, като: миграция (в нейните разновидности: вътрешна и външна, междуконтинентална и вътрешноконтинентална, погранична, трудова, постоянна (безвъзвратна) и временна (възвратна), доброволна и принудителна, незаконна/нелегална и пр.), мигрант, емигрант, имигрант, емиграция, реемиграция, имиграция, страна на имиграция и страна на емиграция, гражданство, бежанец, трафик на хора и др.

След това са анализирани съществуващите в научното съзнание основни теории за миграцията, като: Неокласическа икономическа теория: Макро теория, Теория на човешкия капитал – неокласическа теория на микро ниво, Новата икономика на миграцията, Теория на двойния пазар на труда, Теория на световните системи, Теория на мрежите, Институционалната теория и Теория на миграционните системи.

В два самостоятелно разработени раздела се анализират основни изследвания по проблемите на миграцията в световен мащаб и изследвания по проблемите на миграцията в България.

Накрая се интерпретира правната регламентация по проблема миграция в международни документи.

Втора глава е посветена на МИГРАЦИОННАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ. Началото на тази глава е своеобразен преамбюл, в който докторантът изяснява (дефинитивно) същността на феномена *миграционна политика* и накратко описва някои съвременни нормативни документи у нас във връзка с него, като: Закона за чужденците в Република България и правилника за прилагането му, Закона за убежището и бежанците, Закона за трудовата миграция и трудовата мобилност, Закона за гражданската регистрация, Законът за българските документи за самоличност, Законът за българското гражданство, Законът за насърчаване на заетостта, Законът за защита от дискриминация, Законът за борба с трафика на хора и др., както и отделни членове на Конституцията на Република България, приета през 1991 г. След това в специален раздел г-жа Ивелина Михова прави „Преглед на основни нормативни актове от Освобождението до наши дни“ и очертава основните етапи на миграционната политика. По-нататък докторантът анализира националните стратегии по въпросите на миграцията и институционалната система за изпълнението на държавната политика в областта на миграцията, убежището и интеграцията, състояща се от действащи органи

на изпълнителната власт, както и принципите, върху които се основава, и целевите групи, към които е насочена.

Самостоятелно място в тази глава заема и проблемът за миграционно- правния статут на чужденците в Република България и визовата политика на страната.

Трета глава: АНАЛИЗ НА ДАННИТЕ ОТ АНКЕТНОТО ПРОУЧВАНЕ, започва с предлагане на статистическа информация относно различни аспекти на миграционните процеси у нас. След това докторантът поставя началото на представяне и анализ на данни от „проведено проучване сред лицата, избрали да се установяват на територията на област Бургас, в което са потърсени отговори на въпросите как, защо и какви са причините за избор на региона за миграция. Разгледани са факторите, които са повлияли на решението за миграция, какви са възрастта и семейното положение на мигрантите, гражданството и законовото основание, на което пребивават. Обобщени са проблемите, които мигрантите срещат при установяването си в страната в процеса на изпълнение на административните процедури“ (с. 258 и сл. на дисертационния труд). Наред с това се анализират: миграционният индекс на България, определен от МИРЕХ (Migrant Integration Policy Index); данни на Евростат, Националния статистически институт за чужденците като част от населението на гр. Бургас.

В **Заключението** докторантът прави самооценка на резултатите от изследването в контекста на съпоставянето им с декларираните в началото на труда намерения, както и някои препоръки.

В **Литература** използваните източници са групирани в Библиография, Нормативни актове от българското законодателство, Релевантни международни актове и Релевантни актове от Европейското законодателство.

В **Приложения** са предложени разнообразни образци на документи, които имигрантите в България са длъжни да попълват при пребиваването си у нас.

3. Качествен анализ на труда. Качественият прочит на съдържанието на дисертационния труд може да се отнесе до няколко негови аспекта, а именно:

- Относно *постановъчната част*. Както бе отбелязано по-горе, постановката на изследването е представена във Въведение под названието **МЕТОДОЛОГИЯ И МЕТОДИКА НА НАУЧНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ**. В нея са формулирани целта, обектът и предметът, задачите и изследователската методика, описани са етапите на изследването, обосновава се актуалността на проблема и теоретико-практическата значимост на изследването му.

Целта е представена ясно, а формулираните пет *задачи* логически следват от нея и, както се оказва при възприемане на съдържанието по-нататък, всяка от тях последователно е намерила своето решение.

Относно *обекта* и *предмета* на изследването констатацията е, че докторантът се е ориентирал към един от съществуващите варианти на разграничаването им, приети като коректни в научните среди: *обектът* е някакъв контингент лица (в труда това са „имигрантите, пребиваващи в Република България на законно основание“; с. 12), а *предметът* са някакви дейности, свързани с него („дейностите на различните държавни институции, свързани пряко с въпросите на пребиваването на чужденци в страната“ ; с. 13). В такъв контекст това разграничаване е изцяло приемливо.

Като методи за изследване в постановъчната част са посочени: *анализ* (на научна литература, на нормативни документи и на отговори на интервюто); *анкетирание* (нестандартизирано интервю) и *онагледяване*, както и някои принципни изисквания към тях. Считаю, че ориентацията на докторанта към тази съвкупност от методи е сполучлива, защото отговаря на характера на обекта и предмета на изследването (контингент лица и различен вид литературни източници) и защото осигурява многостранното и пълноценното им изследване. Нещо повече, при съдържателното представяне на емпиричното изследване (в Трета глава) се оказва, че освен контингентът имигранти, обект на изследване са били още и различни специалисти от службите, работещи с тях. Освен това, без да ги е фиксирала буквално в постановъчната част, виждаме, че Ивелина Михова е използвала още и методите *участващо наблюдение* и *неформални беседи* (в качеството си на специалист от системата). Данните, получени чрез тези методи, имат висока научна стойност.

Специално внимание заслужават начините за онагледяване, които докторантът е използвал – таблици, схеми и диаграми. Със своите цветни решения и форма, те ни предлагат уплътнена информация относно частни аспекти на темата и спомагат изключително много за възприемането и разбирането на съдържанието.

Накрая, относно постановъчната част, следва да се отбележи, че авторът се е ориентирал към несъмнено по-удачния вариант тя да се отнася до дисертационния труд като цяло, в смисъл, че обхваща и теоретичната му част. По-несполучлив е вариантът (в някои дисертационни трудове), когато постановките се отнасят само за емпиричната част на труда.

● *Стремеж на автора към понятийната яснота и изчерпателност на анализите.* Този стремеж проличава навсякъде в дисертационния труд, като докторантът предлага и анализира както дефинициите на понятията, така и съдържанието им като феномени. Този подход среща например спрямо работните понятия във връзка с темата; теориите за миграцията;

подборът на значителен брой международни правни документи, регулиращи миграционните процеси, и такива относно миграционната политика в Република България. Визираните литературни източници са изключително много – общо 455 (!) – на български език и латиница, научни трудове и нормативни документи, интернет-източници. Разнообразието от методи, използвани при изготвяне на дисертационния труд, също е показател за такъв стремеж.

● *Естетическият дизайн на труда.* Към този аспект може да се отнесат:

○ Подборът на отделните подтеми на дисертацията (разполагането им по глави) и вътрешното им структуриране. Считаю, че това адекватно структуриране осигурява възприемането на съдържанието от читателя в една приемлива логика.

○ Богатото илюстриране с таблици и цветни диаграми, което улеснява разбирането на текста от читателя.

○ Ясният и точен език на изложението

Всичко това показва, че докторантът притежава и проявява компетенции както относно същността и съдържанието на проблема за миграцията, така и за провеждането на теоретико-емпиричното му изследване.

Приноси в дисертационния труд. В обобщен вид приносите на докторанта по темата се изразяват в следните насоки:

В дисертационния труд се предлага систематизирано обобщение и изясняване на терминологията, свързана с миграционните процеси.

Извършен е качествен анализ на основните международни правни актове, засягащи миграционните процеси, като акцентът е поставен върху европейското законодателство и прякото му отражение върху българската нормативна уредба.

Критичният анализ на нормативната рамка, детайлното изследване на вида имигранти и техния профил, на очакванията им и препятствията, които срещат, могат да се приемат като основа за изготвянето на качествена стратегия за привличане на квалифицирани мигранти, чуждестранни инвеститори и предприемачи и използването на техния потенциал за развитието и подобряването на отделните региони и страната като цяло.

Считаю, че солидната теоретична обосноваост на проблема (понятийния апарат във връзка с темата, теориите за миграцията), правно-нормативната уредба и богатият емпиричен (статистически) материал придават на дисертацията вид на малка енциклопедия по въпроса.

Относно Автореферата. Авторефератът представлява редуциран вариант на дисертационния труд. В този си вид той представлява автономен труд със самостоятелна научна стойност.

Авторът е предложил за рецензиране и три самостоятелни публикации (едната на в чуждестранно списание). Те могат да се приемат като своеобразно допълнение към съдържанието на дисертационния труд. Публикуването им в престижни издания доказва приемането им от професионалната научна аудитория.

Забележки и въпроси:

Въпрос. На с. 8 е представена таблица, която е съвременна картина (2019 г.) на миграцията и, по-специално, на страни, приемащи мигранти, и страни, излъчващи мигранти. В този аспект интерес предизвикват страните с двойствен статус, а именно: Руска федерация (с най-висок двойствен статус от всички други), Турция, Великобритания и Индия. Във връзка с този феномен имам следните въпроси към г-жа Ивелина Михова:

1. Какво е личното Ви мнение относно причините за двойствения статус на тези страни? (Изразено на повседневен език това са **едновременно харесвани, привлекателни и нехаресвани, непривлекателни** дестинации).

2. С коя икономическа теория може да си обясним статусът на Руската федерация на страна, приемаща мигранти? (Подвъпросът е с какво днес Руската федерация „привлича“ мигранти?)

Препоръка: Поради безспорните научни достойнства на дисертацията препоръчвам на автора да я публикува като самостоятелен труд, с който да задоволи потребностите на многобройна читателска аудитория, проявяваща интерес по темата за миграцията. В тази аудитория включвам и професионалисти от бранша, тъй като с редица критични анализи спрямо нормативната уредба (предлагани предимно в Трета глава) такъв труд би бил изключително полезен. Освен това, много аспекти на съдържанието имат отношение към два други много актуални проблема днес – тези за мултикултурализма и мултикултурното образование и възпитание в частност. С данните, които съдържа, трудът ще бъде полезен за изследователите на тези проблеми – от студенти до научни работници.

Във връзка с тази препоръка могат да се направят две **езикови забележки**:

1. Формулировката на Първа глава би трябвало да бъде **АНАЛИЗ НА ИЗСЛЕДВАНИЯ ПРОБЛЕМ В ЛИТЕРАТУРАТА** (вместо **АНАЛИЗ НА ИЗУЧАВАНИЯ ПРОБЛЕМ В ЛИТЕРАТУРАТА**). Докторантът показва, че *изследва* проблема, а не го *изучава* (учи).

2. Глава трета – АНАЛИЗ НА ДАННИТЕ ОТ АНКЕТНОТО ПРОУЧВАНЕ, също следва да се преименува, тъй като в нея се анализират не само данните от нестандартизираното интервю, а и много други данни. Пак за по-голяма яснота, би било добре въпросите и отговорите от интервюто да бъдат представени самостоятелно и онагледени по някакъв начин (примерно таблично), за да се открият както стойността на самия метод за труда, така и уменията на автора да го прилага.

Заклучение. Считам, че в този си вид дисертационният труд отговаря на изискванията за разработването на такъв вид научни трудове. С това той доказва, че неговият автор притежава нужните знания и изследователски умения. Това ми дава основание да предложа на уважаемото научно жури своя положителен вот за придобиване на образователната и научната степен „доктор“ по Професионално направление: 1.2. Педагогика, Област на висше образование: 1. Педагогически науки, на докторант Ивелина Дянкова Михова.

10.05.2021 г.

Рецензент:
(проф. д-р Любомир Попов)